

ZBORNÍK SAŽETAKA

UMETNOST REANIMACIJE

Marija Mandić

DOM ZDRAVLJA SUBOTICA

U originalnoj Hipokratovoj zakletvi stoji: „Kunem se... da ću smatrati dragim kao roditelja onog koji me je naučio ovoj umetnosti...“, tako da i mi, polažući ovu zakletvu, svesno ili nesvesno prihvatamo činjenicu da naša profesija lekara u stvari i jeste umetnost.

Cilj ovog rada je da pokaže da je lekarska profesija usko isprepletena sa umetnošću, sa posebnim osvrtom na umetnost reanimacije. Na svom radnom mestu, a da toga možda nismo ni svesni, svakodnevno praktikujemo umetnost komuniciranja sa pacijentima, umetnost održavanja dobrih kolegijalnih odnosa, umetnost donošenja dobrih profesionalnih odluka, te razne veštine koje se graniče sa umetnošću, a reanimacija je jedna od njih.

Uspešna reanimacija nastavlja čovekov život i donosi sreću njegovim rođacima i bližnjima. Ipak, s druge strane, reanimacija samo produžava patnju i proces umiranja. U nekim slučajevima oživljavanje rezultira krajnjim tragedijama – pacijent ostaje u trajnom stanju „vegetacije“. Proces oživljavanja neuspešan je u 70–95% i smrt je svakako neizbežna. Ipak, svako želi da umre dostojanstveno.

Jedna od opšteprihvaćenih definicija umetnosti glasi: „UMETNOST je ljudska delatnost ili proizvod ljudske delatnosti koja ima za cilj stimulisanje ljudskih čula kao i ljudskog uma i duha“. Zar se reanimacionim postupkom ne stimulišu upravo ljudska čula, um i duh u bukvalnom smislu reči? Dalje se navodi da se „kvalitet umetničkog dela obično procenjuje na osnovu stimulacije koju ono izaziva – utisak koji ono ostavlja na ljude, broj ljudi u kojima je to delo izazvalo neku emociju, u kolikoj meri se to delo ceni, kao i efekat ili uticaj koji to delo ostavlja ili je ostavilo u prošlosti“. Stoga reanimacija, bilo uspešna ili neuspešna, u svom ishodu ostavlja velike i razne emocije na veliki broj ljudi, sam proces reanimacije se ceni u velikoj meri i ostavlja efekte, kako u prošlosti, tako i u sadašnjosti, odnosu u momentu samog dešavanja. Bezmalobolja je onda reći da je jedan reanimacioni postupak koji izvodimo ne samo umetnost, nego i REMEK DELO jer, generalno, kako je i prikazano, sadrži sve te attribute koje čine jedno umetničko delo.

U svakidašnjem lekarskom poslu je neophodno donositi i etičke odluke po kojima je odluka o reanimaciji ili o nereanimaciji prihvatljiva i na taj način se pacijent i njegova rodbina tretiraju sa dostojanstvom. Ove odluke mogu biti donesene na individualnom, internacionalnom i lokalno kulturološkom nivou, zakonski, na osnovu tradicije, religije, socijalnih i ekonomskih faktora što govori da je sama reanimacija ipak mnogo kompleksnija od umetničkog dela.

TUBERKULOZA MEĐU SRPSKIM UMETNICIMA U XIX I PRVOJ POLOVINI XX VEKA

Dimić Dejan (1), Dimić Nemanja (2), Timotijević Ljiljana (1), Nikolić-Brstina Ivana (1), Nikčević Ljiljana (1), Zdravković Aleksandra (1), Damjanović Ivana (3)

(1) GRADSKI ZAVOD ZA PLUĆNE BOLESTI I TUBERKULOZU, BEOGRAD, (2) SLUŽBA ANESTEZIOLOGIJE SA REANIMATOLOGIJOM INSTITUT ZA ORTOPEDSKO-HIRURŠKE BOLESTI BANJICA, BEOGRAD, (3) TEHNOLOŠKO-METALURŠKI FAKULTET, BEOGRAD

Nijedna bolest nije imala toliki uticaj na književnost kao tuberkuloza, bilo kroz opis likova koji su od nje bili bolesni, bilo kroz bolest pisaca. Ona često daje posebnu notu umetničkim ostvarenjima, upravo zato što pruža OSEĆAJ ŽIVOTA U SENCI SMRTI.

Činjenica je da su u XIX i prvoj polovini XX veka mnogi svetski i srpski umetnici, pre svega pesnici, umirali od tuberkuloze, tako da je ona bila deo „imidža“ pre svega velikih pesnika.

Poetičnost i romantičnost tuberkuloze ogledala se u razdoblju od trenutka pojave bolesti do trenutka smrti. Lord Bajron je rekao: „Voleo bih umreti od tuberkuloze“. Od nje su bolovali i umrli Edgar Alan Po, Džon Kits, Kafka, Čehov, Džejn Ostin, Emili i Šarlota Bronte, Gorki, Molijer, Šopen, Veber, Dešijel Hemet, Orvel, Modiljani.

Tuberkuloza kod srpskih pisaca nije bila isključivo zla kob, nego i izvor bogatstva njihovih dela, jer im je omogućila da se domognu opšte ljudskih motiva i da prevaziđu ograničenost svoje sredine. U XIX i prvoj polovini XX veka od tuberkuloze su bolovali i umrli mnogi srpski pisci: Jovan Sterija Popović, Branko Radičević, Petar Petrović Njegoš, Kosta Ruvarac, Đura Jakšić, Kosta Trifković, Svetozar Marković, Jakov Ignjatović, Laza Lazarević, Vojislav Ilić, Janko Veselinović, Svetolik Ranković, Kosta Abrašević, Radoje Domanović, Svetozar Ćorović, Milutin Bojić, Vladislav Petković Dis, Rade Drainac, Milan Rakić, Milovan Glišić, Stanislav Vinaver, Milorad Mitrović, Dušan Vasiljev, Jovan Grčić Milenko, Svetislav Vulović, Dragiša Nedović, Paun Petronijević, Božidar Knežević, Branimir Ćosić, Velimir Živojinović Masuka, Branko Miljković, Vasa Stajić, Milica Janković (Leposava Mihajlović), Momčilo Nastasijević, Aleksa Šantić, Jovan Andrejević, Aleksandar Šandor Popović, i slikari: Ignjat Job, Jovan Vuletić, Vidosava Kovačević, Ilija Bašičević Bosilj, Mirjana Maoduš, Milan Milovanović.

Tuberkuloza kao bolest možda nije velika, zasebna tema, ali je svakako prisutna u mnogim svetski poznatim delima, utičući na radnju, karakterišući likove i oslikavajući život tog vremena. Ona je oduvek izazivala najrazličitija osećanja kod ljudi: saosećanje, gađenje, samilost, prezir, hrabrost, strah i tugu. Sva ova osećanja bila su odličan pratilac književne osnove zvane bolest za zaplet, scenografiju, upozorenje, kritiku, pogled u budućnost, autobiografiju. To je bolest u kojoj su smrt i život tako isprepletani, da smrt ima sjaj i boju života, a život sumorni i jezivi oblik života.

Činjenica je da tuberkuloza nije više tako strašna kao što je nekada bila, da više ne ledi dah pesnicima, ne pali grozničavi sjaj u njihovim očima i ne žari njihove jagodice rumenilom. Upravo zato je potrebno podsetiti se žrtava tuberkuloze među umetnicima u prošlosti, jer će u budućnosti izgledati sve neverovatnija i neshvatljivija njena čudovišna moć.

REMBRANTOVI ČASOVI ANATOMIJE

Aleksandar Ćirić

SLUŽBA ANESTEZIJE I INTENZIVNE NEGE, OPŠTA BOLNICA PIROT

Rembrant Harmenson van Rajn (1606–1669), najveći i najpoznatiji holandski slikar i jedan od najuticajnijih umetnika zapadne Evrope 17. veka, živeo je i stvarao u vreme tzv. zlatnog doba Holandije, kada je ona doživela politički, ekonomski i umetnički procvat. Njegovo slikarstvo pripada stilskoj epohi baroka, a psihološka dubina njegovih portreta i produbljena interpretacija biblijskih događaja ostali su do danas jedinstveni i neponovljivi.

Čas anatomije doktora Nikolasa Tulpa (The anatomy lesson of Dr Nicolas Tulp), ulje na platnu dimenzija 216,5 x 169,5cm naslikano 1632. g., jedno je od Rembrantovih najpoznatijih dela. Slika predstavlja grupni portret koji je naručio uticajni lekar dr Tulp, zvanični gradski anatom, kasnije i gradonačelnik Amsterdama, za gildu (udruženje) amsterdamskih hirurga. Časovi anatomije bili su društveni događaji u to vreme, održavani su jedanput godišnje u učionicama koje su zapravo bile pozorišta. Prisustvovali su im studenti medicine, lekari i svako ko bi platio ulaznicu. Za seciranje su korišćeni leševi pogubljenih kriminalaca. Naturalistički osvetljen leš (zločinac Aris Kint, obešen prethodnog dana zbog oružane pljačke) i dr Tulp su u centru pažnje. Dr Tulp stoji sa desne strane i jedini nosi šešir. On drži makaze u ruci i prisutnima objašnjava tetive i anatomiju ruke. Sa druge strane stoji grupa koja pažljivo, možda sa preteranom pažnjom, sluša njegovo izlaganje i posmatra seciranje leša. U donjem desnom uglu nalazi se otvoren ogromni priručnik iz anatomije, verovatno *Fabrika ljudskog tela (De humani corporis fabrica)* Andreasa Vesalijusa, objavljen 1543. god. Na slici nedostaje preparator, čiji je zadatak bio da pripremi telo za čas. Rembrant je veoma smelo i uspešno rešio problem statične kompozicije na slici. Dijagonalom koja kreće od knjige ispod mrtvačevih nogu i pruža se do glave čoveka u gornjem levom uglu, stvorio je utisak pokreta. Igrom svetlosti scena je dobila ne samo neku čudnu, neobičnu lepotu, već i skoro misteriozan izgled, koji je navodio na to da se u ovoj slici traži neki dublji, skriveniji, poetično-filozofski smisao, koga u njenoj prozaičnoj sadržini u stvari nema. Lice leša je delimično osenčeno, nelogično u odnosu na izvor svetlosti. Smatra se da je to nagoveštaj „senke smrti” (*umbra mortis*), tehnike koju je Rembrant često koristio. Slika se nalazi u muzeju Mauritshuis u Hagu.

Čas anatomije doktora Jana Deijmana (The anatomy lesson of Dr. Joan Deyman), ulje na platnu dimenzija 100 x 134cm, naslikano 1656. god. je drugi i manje poznati Rembrantov čas anatomije. Slika predstavlja fragment grupnog portreta jer je veći deo platna uništen u požaru 1723. god. Na slici doktor Deijman secira stomak, pre nego što će preći na mozak. Iznad lobanje leša stoji njegov asistent Gysbrecht Calcoen, tadašnji predsednik amsterdamskog udruženja hirurga. Mrtvac je kriminalac Joris Fonteijn, sa nadimkom crni Jan. Slika se čuva u Istorijskom muzeju (Rijksmuseum) u Amsterdamu.

Nadahnutu analizu obeju slika dao je Danilo Kiš u knjizi Čas anatomije: „Svet ne počinje od danas i mi znamo, vidimo, da ovo nije prvi čas anatomije pod kapom nebeskom, ali još se mogu saznati nove stvari, posmatranjem, seciranjem i vivisekcijom, praksisom i sumom iskustava koja su nam dostupna. Čas može da počne.”

ЗАВИСНОСТ ИЗ АРХЕТИПСКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ КЕЛТСКЕ КРАЉИЦЕ МАБ

Маријана Јанковић (1), Дејан Јанковић (2), Ана Окиљевић (1), Зора Окиљевић (1)

(1) 3333 РАДНИКА „ЖЕЛЕЗНИЦЕ СРБИЈЕ” БЕОГРАД, У НОВОМ САДУ, (2) БОЛНИЦА ЗА БОЛЕСТИ ЗАВИСНОСТИ, БЕОГРАД

Психотерапија често почиње са радом на адаптацији која нам омогућава да преживимо и да обликујемо наша опажања, емоције, концепте и понашања. На почетку психотерапије трагамо за патњама личног искуства. Ако одемо дубље, можда ћемо наћи основу у архетипској динамици, која обликује нашу индивидуалност по принципу симболичких шаблона. Испод наших комплекса се налази чиста архетипска структура. Понекад се чак налази и пометња која је променила плодни ток у нашим животима да би поправила јасноћу и енергију „истинитог Селфа”. У аналогном процесу, ми можемо да простудирамо слојеве митологије који су саграђени око фигуре Маб, да откријемо њене оригиналне шаблоне целовитости и архетипске енергије кроз одјек дубоких нивоа колективне психе древног народа Келта.

Зависност је корумпирана манифестација старе божанствене енергије која је у својој оригиналној форми узбуђујућа и животно афирмишућа. Краљица Маб у келтској митологији је представљала животну енергију, ратоборност и изобиље живота, свету снага која лежи иза раста, плодности и изобиља. Маб представља психолошку и духовну потребу за целином и јединством са божанством или са оним што Јунг назива Селфом. За неке људе, то је процес индивидуације. Зависност је само сенка духовног искуства. Интоксикација није духовно искуство, него је чиста интоксикацијаност. Кроз контекст древног Келта и краљице Маб добијамо дубоки осећај духовности који се пробија у сваки аспект савременог човека. Маб је омогућавала пут до искушавања религиозног усхићења кроз део процеса индивидуације, названим у келтској митологији Тара, тест који се давао претендентима на краљевски престо. Психолошки је значајан за данашњицу јер описује оно шта се догађа као потврда да смо на путу наше судбине.

МАБ КАО ЕКСТАЗИ – екстази потиче из класичног грчког језика од речи ЕК – од, споља, и H1STANA1 – поставити. Означава стање ван себе и заноса енергијом која долази споља. Такав јуриш нас усхићује или нас одводи даље. Стога, екстази је често повезана са искуством невероватне целовитости у којој се наша мала свесност осећа зароњена као да је бачена у космички океан. У миту о Маб, живот са свим дубоким осећајима и емоцијама је трансцендентан. Примарна целовитост је та која модулира наше индивидуалне судбине. Ми се делимично појављујемо из ње како откривамо наше границе и правимо разликовање, али док не постанемо идентификовани са овим одвојеним облицима и самим собом као комплетно самосталним, знамо да смо такође спојени у њену ширу опну.

Зависност је специфична патолошка жеља. Многи од нас имају нешто као „божанствено-демонску” глад, која је повезана са зависничким елементима у нама, као део компулзивног комплекса који се манифестује у животном догађају јер и изражава и једе нашу животну енергију. То је као нека врста „вођене страсти” која се издиже из депривације која оставља прождрљиве црне рупе у психи. Нагон да се попуни та рупа је архетипски. Архетипски шаблони подржавају митове који постоје и у најдубљим слојевима људске психе и утичу на све наше одговоре у модерном

друштву. Имајући ово на уму видимо израз духовности, било код зависника или оних који раде на индивидуацији, свуда око нас у свим аспектима живота.

MANDALE I NJIHOV ZNAČAJ U RADU KARLA GUSTAVA JUNGA

Miljana Mladenović-Petrović

DOM ZDRAVLJA, BELA PALANKA

Uvod: Karl Gustav Jung (K. G. Jung) je švajcarski psihijatar koji je svojim delom pomerio dotadašnje granice u evropskoj psihijatriji. Njegovo delo tangira skoro sve oblasti života i znanja. Poseban značaj ima njegovo stanovište građe psihe po kojem nju čine dve sfere koje se dopunjavaju, svesno i nesvesno. Čovekovo nesvesno je podeljeno na lično nesvesno, koje čine sadržaji koji su potisnuti, zaboravljeni u toku života pojedinca, i kolektivno nesvesno, koje čine opšte ljudski sadržaji. Naše Ja stoji na granici ove dve sfere. Lično i kolektivno nesvesno se prikazuju u snovima, fantazijama i vizijama, i to u vidu slika iz mitologije ili opšte simbolike istorije čovečanstva. Ovi motivi se zovu arhetipovi. Celovitost ličnosti se postiže onda kada su oba dela psihe uzajamno povezana. Tada počinje proces individuacije koji ima za cilj prilagođavanje čoveka i njegovo uključivanje u okolinu. On vodi ka povezivanju svesnog i nesvesnog pomoću zajedničkog središta koje se zove Sopstvo. Tek kada se pronade i integriše ovaj centar, može se govoriti o čoveku koji je postigao samoostvarenje.

Cilj rada: Cilj rada je otkriti kako se postulati K. G. Junga mogu prikazati istočnjačkim simbolima.

Rezultati: Karl Gustav Jung se u drugoj polovini svog života posvetio proučavanju misticizma, istočnjačkih kultura i njihovih simbola. Simbol koji je najčešće bio opisivan je mandala. Poznat je i kao „magični krug” i ubraja se u najstariji religiozni simbol čovečanstva koji se mogao sresti još u paleolitu. Nalazi se kod svih naroda i svih kultura, i imaju isti raspored i simetriju tri elementa slike. Oni su, na naglašen način, svi usredsređeni na centar i nalaze se u krugu ili četvorougaoniku. Jung nije smatrao da mandale prikazuju završenu individuaciju, već prikazuju mogućnost, relativnu ciljnu predstavu, a čovekov najveći zadatak i sudbina je da stremi ka njoj. Mandale su sa svojom matematičkom strukturom odraz praporetka ukupne psihe. One ne izražavaju samo red, nego i utiču na njega.

Mandale u istočnjačkoj filozofiji imaju moć uspostavljanja unutarđuševnog poretka osobe koja meditira sa slikom mandale. Individualne mandale ispitanika nikad ne dostižu neki stepen umetničke vrednosti poput mandala sa istoka. One su uzete samo kao ilustracije zasnovanosti na istim psihičkim pretpostavkama, pa su u začuđujućoj podudarnosti pokazale i iste zakonitosti.

Jung je smatrao da je racionalna i iracionalna, empirijska i transcendentna svojstva Sopstva teško ili nemoguće izraziti na drugi način osim preko simbola. Samo simbol može da na zadovoljavajući način preveđe totalnost psihe.

Zaključak: Jung je o čoveku mislio na uzvišen način, kao o nekome ko nosi u sebi ogromne i jedva naslućene potencijale koji će mu pomoći da odgovori na pitanje svog nastanka, dopunjujući i usavršavajući delo prirode i Boga.

Nesumnjiva je njegova zasluga što je u jednom grubo materijalističkom vremenu, kao što je naše, ponovo ukazao na dubine čoveka i smisao ljudskog postojanja i izašao u susret neutojljivoj čežnji ljudskog bića ka individualnom razvoju i ka celini. Jer, svet psihe stoji iznad svake ljudske različitosti i iznad svakog zbivanja – u njoj su zaključani početak i kraj svih ljudskih dela. Ko se u njih udubi, pronaći će ključ za kreativne klice onog uzvišenog i svetog što je čovečanstvo uspelo da stvori i na čemu se zasniva naša nepresušna nada u bolju budućnost.

СТОМАТОЛОШКА ПРОТЕТИКА, НАУКА ИЛИ УМЕТНОСТ?

Snežana Mladenović

PRVA PRIVATNA ZUBNA ORDINACIJA „DR SLAVICA DESPOTOVIĆ”, BELA PALANKA

Stomatološka protetika je nauka i umetnost ponovnog uspostavljanja fiziološkog oblika zuba koji je narušen gubitkom zubnih tkiva i poremećajima u razvoju zubnih struktura. Ova grana stomatologije je veoma stara. Ocem te grane, a i stomatologije uopšte, smatra se Pjer Fošar. On je svojom knjigom *Zubni hirurg* (1728) ukazao da zubna hirurgija nije puko vađenje zuba, već da je ona isceliteljska i obnoviteljska. Tokom XVIII veka stomatologija je i dalje bila više zanat nego nauka. U Americi su se popravkom zuba i nameštanjem proteza bavili zlatari, rezbari slonovače, sajđžije. Tek uvođenjem nožne mašine 1871. godine, počinje i unapređivanje prakse novim tehnologijama i materijalima. Pripremanje zuba za stavljanje zlatne krunice je bilo olakšano. Do početka XIX veka ljudski zubi bili su ugrađivani u proteze, ali je to napušteno, kada se uvidelo da su keramički zubi mnogo praktičniji, bolji i čistiji. Početkom XX veka u Beogradu je bilo trojice zubnih lekara koji su se bavili širokim dijapazonom usluga. Oni su utrli put generacijama lekara u Srbiji. Oni koji su specijalizirali stomatološku protetiku, pored znanja teorije i prakse, treba da imaju osećaj za lepo, sklad, proporciju i, jednostavno, umetnost. Primer u kojem je, pored znanja bino i „oko” lekara je određivanje međuviličnih odnosa prilikom izrade totalne proteze. U bezubim ustima odnos mandibule prema maksili nije ničim određen, jer su zubi koji definišu odnos mandibule prema maksili izgubljeni. Tada se određuje odnos mandibule prema maksili i lobanji u sve tri ravni, frontalnoj, sagitalnoj i horizontalnoj. Tada stomatolog treba obuhvatiti tri komponente – određivanje položaja orijentacione okluzione ravni, određivanje visine zagrižaja i iznalaženje centralnog položaja mandibule. Tek tada se može preći na sledeće korake. Drugi primer gde je veoma važno da li je protetičar zaista sa izvesnim osećajem za lepo, je izbor veštačkih zuba prilikom izrade totalne proteze, a pogotovu prednjih zuba, jer oni moraju odgovarati pacijentu po obliku, veličini i boji. Oni moraju biti što sličniji prirodnim zubima, a boja mora odgovarati boji kože lica u momentu izrade proteze, kao i da bude u skladu sa godinama pacijenta. Pravilo je da veličina tela diktira i veličinu zuba, ljudima astenične konstitucije odgovaraju krupni, izduženi zubi, trouglastog ili četvrtastog oblika, ravnih ivica. Osobama atletske konstitucije odgovaraju četvrtasti, masivni zubi, a niskim, zaobljenim osobama odgovaraju sitniji zubi, ovalnog oblika. Ovi navedeni primeri su samo ilustracija toga koliko specijalisti stomatološke protetike treba da se usredsrede i na funkcionalnost i na estetsku vrednost svog rada.

О ЕПИДЕМИЈИ ПЕГАВОГ ТИФУСА 1914/15. ГОДИНЕ У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Зоран Ваџић (1), Јелена Јовановић Симић (2)

(1) ИНФИНИТАС, БЕОГРАД, СЕКЦИЈА ЗА ИСТОРИЈУ МЕДИЦИНЕ СЛД, (2) МУЗЕЈ НАУКЕ И ТЕХНИКЕ, БЕОГРАД

У периоду од 6. септембра до 16. децембра 1914. године у Срему, у источној Босни, и на простору између река Дрине, Колубаре и Љига вођене су борбе познате у војној историји под називом „Колубарска битка”. По окончању битке у Србији је било око 43000 ратних заробљеника који су били стационирани, углавном, у Ваљево и његовој околини. Хигијенско-епидемиолошку ситуацију отежавало је и присуство више хиљада Срба избеглица и више од 50 хиљада рањених и болесних српских војника. Међу заробљеницима је било и око 3500 оболелих од заразних болести, од којих је велики број боловао од пегавог тифуса (*typhus exanthematicus*). Епидемија која је међу њима букнула захватила је и српско становништво и војску. Поред пегавог тифуса, били су заступљени и трбушни и повратни тифус. У Србији, која је тада имала око 4,5 милиона становника, од сва „три тифа” боловало је између 500 и 600 хиљада људи. Тачан број жртава никада није утврђен, али се процењује да је умрло око 135000 људи, од чега преко 30000 војника. Само у Ваљево, у „долини смрти” и „главном центру разбољевања и умирања” (др Лазар Генчић), умрло је 3500 војника и више од 4000 цивила.

У овом раду је анализирано неколико књижевних дела у којима се описује епидемија пегавог тифуса у Србији 1914/15. године. Анализом су обухваћени романи *Време смрти* (Добрица Ћосић), *Велики рат* (Александар Гаталица), *Живот човека на Балкану* (Станислав Краков) и две приповетке Вељка Петровића („Ханзи” и „Полди и Талог”). Краков и Петровић су за време епидемије тифуса боравили у Ваљеву, тако да су своја дела писали на основу личног доживљаја и разговора са лекарима и болничким особљем; док су Ћосић и Гаталица у својим романима епидемију описивали на основу бројне литературе (мемоари, дневници) и архивских докумената. Присуство или одсуство личног искуства аутора у вези са епидемијом, као и време настајања ових књижевних дела, значењски и симболички одређују њихов ниво.

Аутори овог рада посебну пажњу посвећују метонимијским отклонима у анализираним књижевним делима (скретање са заплета на атмосферу, са личности на временски и просторни оквир). У другом делу анализе идентификовани су најважнији извори које су књижевни ствараоци (Ћосић, Гаталица) користили, као и историјске личности према чијим су карактерним особинама грађени ликови књижевних јунака (Петровић).

ЕФЕКАТ ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ НА ЗДРАВЛЈЕ

Miljana Mladenović-Petrović (1), Živorad Mladenović (2), Snežana Mladenović (3)

(1) DOM ZDRAVLJA, BELA PALANKA, (2) OSNOVNA ŠKOLA „LJUPČE ŠPANAC”, BELA PALANKA, (3) PRVA PRIVATNA ZUBNA ORDINACIJA „DR SLAVICA DESPOTOVIĆ”, BELA PALANKA

Likovna umetnost je vrsta umetnosti koja kao oblik komunikacije koristi likovni jezik. Ima i naziv „plastična umetnost” ili „prostorna umetnost” jer naglašava opipljivost umetničkih predmeta. Likovni oblici imaju svoj smisao koji se može pročitati poznavanjem likovnog jezika. On se može spoznati racionalno, a delom intuicijom. Likovne umetnosti se, prema sredstvima izražavanja, dele na: crtež, grafiku i slikarstvo, koje su vezane za površine, i skulpturu i arhitekturu, koje se u prostoru.

Poslednjih godina predmet istraživanja mnogih autora je uticaj likovne umetnosti na čovekovo zdravlje. Od ranije je poznata upotreba umetnosti u terapijske svrhe – art terapija. Ona pruža mogućnost neverbalne komunikacije za one koji imaju poteškoća da se izraze rečima. Metoda je počela da se koristi u Evropi i Americi sredinom 20. veka, i posebno je našla primenu u terapiji nekih psihijatrijskih oboljenja. Crtež u psihijatriji se koristi kao sredstvo za uvid u nečije psihičko stanje, jer se neki pacijenti bolje izražavaju likovno nego verbalno. Likovni izraz ovih pacijenata je danas postao integralni deo likovnog izražavanja, jer ova umetnost nije izopačena ili psihopatološka. Takva odrednica umetnost ne postoji. Ova dela su postala zvanični deo moderne umetnosti. Svetski kolekcionari im daju na važnosti zato što njihovi tvorci nemaju kontakte sa umetničkim svetom i institucijama kulture, već im dela predstavljaju ekstremna stanja svesti, nekonvencionalne ideje ili fantastične svetove. Stvaralaštvo za pojedine pacijente je jedina komunikacija sa spoljašnjim svetom. Kroz umetnost se pruža i psihosocijalna podrška pacijentima u prihvatanju sopstvenog identiteta i lakšeg suočavanja sa bolešću. Ključni momenat za psihijatre u analizi pacijentovog stanja je onaj kada dođe do promene u likovnom iskazu.

Otkriven je efekat likovne umetnosti na još neke bolesti, ali se i dalje ne nudi odgovor kako. Postoji nekoliko mogućnosti: da sam proces nastanka likovnog dela ima umirujuće dejstvo na nerve i mozak, da sloboda koja se pri tom oseti ima terapijski efekat, da metafore i simboli koje pojedinac koristi dolaze iz podsvesti, te je on tako upoznaje i da proces stvaranja čini da se ljudi povežu među sobom, kao i sa svetom.

Art terapija je još jedan način za pomoć ljudima koji treba često savetovati. Jer, zdravlje je najveća umetnost, a život remek-delo u rukama čoveka.

АНАТОМИЈА МЕЛАНХОЛИЈЕ

Борђе Булатовић, Филип Михајловић, Јанко Петровић, Филип Мартиновић, Душан Ђурић

ФАКУЛТЕТ МЕДИЦИНСКИХ НАУКА, УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ

“They can not think worse of me than I do of myself.”

Издавање инволутивне меланхолије као посебног клиничког ентитета није прихваћено од свих психијатара и многи је сматрају само посебним обликом депресивне фазе манично-депресивне психозе.

Термин *меланхолија* изведен је из грчког *melas* (црно) и *khole* (жуч), а употребљава се у филозофији, књижевности, медицини, психијатрији и психоанализи за означавање, још од антике, облика лудила које обележава суморно расположење, односно дубока туга, депресивно стање које може довести до самоубиства, и изражавање страха и обесхрабења у махнитом виду или без њега.

Још је Хипократ својом теоријом о четири телесна сока почео бескрајно дугу и још неиспичану причу о меланхолији. Он је, говорећи о тужном расположењу, осећању бескрајног понора, гашењу жеље и говора, осећају тупости које се смењује осећајем заноса, говорећи о неодољивој привлачности смрти, о жалости, носталгији, описивао стање меланхолије које је истоветно са клиничким симптомима ове болести. Према Хипократу, меланхолија је повезана са црном жучи, која је као земља, расте у јесен, влада у зрелости. Уколико би се помешала са неким од преостала три телесна сока (крв, жута жуч или слуз), могла би бити праћена и смехом и радосћу или пак бесом, што, како Хипократ објашњава, потврђује њено присуство, те се, с тим у вези, јавља идеја о цикличном смењивању маније и депресије, о чему и савремена психијатриска нозографија сведочи.

У првој половини прошлог века Сигмунд Фројд је изнео своју теорију према којој се између туге и меланхолије прави значајна разлика. Према Фројду, у меланхолији се јавља осећај безвредности сопственог бића, осећај опште опустошености сопственог Ја.

У епохи ренесансе меланхолија се уздиже на ниво интелектуалне моћи. Ервин Панофски ће се увратити у коштац са најпознатијом графиком на свету, Диреровом *Меланхолијом* и изнеће њено тумачење. Туга је за уметнике једнолична, али код меланхолије не могу да докуче да ли је болест тела или болест душе и покушају да кроз сликарство, стихове, филозофске теорије и начела дознају и свету прикажу шта се то збива у души једног меланхолика.

Липеманијом, чији су основни симптоми туга и осећај празнине, Ескирол је називао меланхолију, а термин меланхолија препустио је уметницима. Ипак, ни овај Ескиролов назив није остао у употреби, већ ће свуда бити прихваћен назив депресија за душевно стање праћеном афектом туге.

Када се осврнемо на медицину, можемо рећи да се меланхолија јавља код жена од 45 година живота, а код мушкараца од 55. године. Велики број психијатара је сматра за касну манифестацију ендogene депресије, па уместо термина меланхолија, за ову појаву предлажу назив касна депресија.

Ако се посматра учесталост меланхолије код жена и код мушкараца, уочава се да је појава ове болести три пута чешћа код жена, него код мушкараца. Само у САД-у спроведене клиничке студије указују да 7% жена пати од касне депресије, у поређењу са 3% мушкараца.

Чешћа појава меланхолије код жена, него код мушкараца, доводи се у везу са ендокриним факторима. Хормонски дисбаланс код жена може да се јави након периода гравидитета, о чему сведоче спроведене клиничке студије. Најчешће промене на нивоу ендокрине свакако прате менопаузу. Ове измене нивоа хормона доводе до измењених биохемијских процеса у мозгу карактеристичних за појаву депресије, односно присутан је дефицит норадренергичке и серотонинергичке активности.

Осврнућемо се сада на појаву меланхолије након периода трудноће. 10–15% жена пролази кроз ову постпарталну депресију, а жене које су пре порођаја имале депресивне епизоде у већем су ризику. Ниво хормона у периоду од 8. до 33. недеље гравидитета драматично расте. Ово се дешава

јер је постелица ендокрини орган, који лучи многе хормоне који су психоактивни. У зависности од тога како организам рагује на хормонске промене, јавиће се или неће меланхоличне епизоде.

Када говоримо о меланхолији код жена у менопаузи, њу такође доводимо у везу са ендокрином. Наиме, јајници губе своју пређашњу функцију, те ниво естрогена и прогестерона опада. Ова појава има за последицу недостатак сна, честе периоде туге, који се смењују са епизодама среће, недостатак либида, смањену потребу за разговором.

Кроз тзв. мушки климактеријум пролазе мушкарци, али више него ендокрине, овај је период код мушкараца психогене природе. Такође су од великог значаја и емоционални фактори, који могу бити разнолики.

Закључак који се може извести на основу свих доступних чињеница о меланхолији јесте да је предиспонирајући фактор за настанак ове касне депресије хормонски статус, који се у одређеном периоду живота мења код припадника оба пола, али је посебан хормонски дисбаланс уочен код жена. Свакако, ово није пресудно и не мора нужно довести до меланхолије. Утицај имају и психолошко стање, наслеђе, емоционални и социјални фактори.

Ипак, иако меланхолију убрајамо у болести психолошке природе, још је Аристотел уочио нераскидиву спону између меланхолије и генијалности, па би дефинитивни закључак заиста могао бити да у сваком великом делу, у сваком великом уму, лежи по трачак туге, скрива се по трачак неког унутрашњег лудила.

МЕДИЦИНА И УМЕТНОСТ

Бојана Цокић

Као што рече Хорхе Луис Борхес: „... није уметност направити нешто ново већ старо испричати на нови начин...” Научници и уметници су схватили исте обрасце и процесе из природе. Леонардо да Винчи је био велики мајстор таквих ефеката и најистакнутији међу уметницима у познавању процеса и образаца из природе.

Оскар Вајлд (ирски писац, 1854–1900) умео је рећи да живот имитира уметност. Међутим, много чешће, уметност је та која имитира живот. На основу Вајлдовог цитата може се посматрати медицина кроз историју и кроз уметничка дела различитих цивилизација и великих уметника. Анализом уметничких дела кроз историју могу се видети бројна патолошка стања забележена руком уметника много векова пре но што су их научници описали.

ИКОНОГРАФИЈА ИСУСА У РАНОМ ДЕТИЊСТВУ КРОЗ ПРИГОДНЕ МАРКЕ ПОШТЕ СРБИЈЕ

Милан Стануловић

Порођај и пуерперијум су медицинско-здравствена збивања и њихово приказивање у уметности мора интересовати лекаре који се баве историјом медицине. Не може се замислити ниједан хришћански храм без слике Богородице са Исусом.

Та слика – мотив материнства, поред смрти Исуса, је међу најзначајнијим и најчешћим мотивима хришћанске иконографије уопште. Богородица и Исус у сликама које се односе на рођење Исуса Христа приказују се на више начина. Пригодне марке „Божји” Поште Србије добрим избором ликовних дела упознају нас са репрезентативним делима наше уметности.

КАКО НАСЛИКАТИ ТУГУ?

Душан Ђурић

КАКО СЛИКАТИ ПАТЊУ? Боје својствене меланхолији, жута и зелена елизабетанских меланхолика, реформација је наметнула дубоку и трајну хромофобију у одевању и ентеријерима, протестантски морал осећао је најдубљу одбојност према боји, шминки, украшавању. Реформација доприноси масовном ширењу црно-белих слика. У савремено доба дошли бисмо у искушење, пошто смо навикли на одређену музику, да замишљамо да је боја меланхолије плава боја, визуелно предводећи сензацију блуза, музичког облика који је настао у црначкој Америци и који карактерише константна хармонијска структура и спор четворотактни ритам који изражава меланхолично стање душе.

ГОЈАЗНОСТ И ПОП КУЛТУРА

Братимирка Јеленковић

Преваленција гојазности деце, младих и одраслих расте скоро у целом свету током последње две деценије. Много је истраживања учињено на откривању узрока гојазности, епидемиологији, придруженим обољењима и стањима. Стигматизација гојазних особа је све присутнија и има последице по њихово психичко и физичко здравље. Сматра се да су саме особе „криве” за своју телесну тежину и рачуна се на то да је стигматизација оправдана и да може мотивисати појединца да усвоји здраве стилове живота. Примере за овакав став имамо и у поп културу – цртаном филму, стрипу, филмској уметности... Предавање је посвећено примерима и аргументованим доказима о негативном утицају оваквог става и мишљења о гојазним особама.